

ÇAĞRILI DERLEME**Prof. Dr. Yusuf İzzettin Barış**

Hacettepe Üniversitesi Tıp
Fakültesi Göğüs Hastalıkları ve
Tüberküloz AD, Emekli Öğretim
Üyesi, Ankara

Yazışma Adresi:

Prof. Dr. Yusuf İzzettin Barış
Ataköy 7.8 Kısım A29, 34150,
Ataköy-İstanbul
Tel: 0212 560 3166
Email:yibaris@yahoo.com

Konuralp Tıp Dergisi

e-ISSN1309-3878
konuralptipdergi@duzce.edu.tr
konuralpgeneltip@gmail.com
www.konuralptipdergi.duzce.edu.tr

Dünyada Tüberküloz'un Tarihi

İnsanlık tarihi kadar eski bir hastalık olan tüberküloz ya da verem hakkında ilk bilgiler milattan üç bin yıl önce Nil nehri kenarındaki Dra Abu-El Naga isimli kasabada yaşamış olan ve kanlı balgam çıkararak ölen genç bir kızdaki öğrenilmiştir. M.Ö. binyıl önce yaşamış olan rahip Nesperehan'ın mumyasında Pott apsisi denilen vertebra tüberkülozu görüldüğü ortaya çıkarılmıştır. Günümüzden 2,500 yıl önce Bodrum'un karşısındaki Kos adasında yaşamış olan Hippocrates'in kitabında veremin daha çok 18-35 yaşlarındaki kişilerde görüldüğü yazılıdır (1,2).

Verem hastalığının kliniğini Roma İmparatorluğu döneminde hekimlik yapmış olan iki hekimden öğreniyoruz (3). Aretaus Cappadocian isimli doktor, hastaları şu şekilde tarif etmiştir. "*Sesleri kısık, boyunlan hafif bükük ve sert, parmaklan silindirik fakat eklemleri şiş, bedenleri iyice erimmiş olduğu için kemikleri iyice belirginleşmiş. Tırnaklan eğri, yassılaştı ve kırılan, burunlan keskin ve silindirik, yanakları belirgin derecede pembeleşmiş, gözleri iyice çukura çekilmiş, fakat parlaklığını kaybetmemiş... Yüzü kadavra gülüşü haline gelmiş. Kol ve bacak kasları erimmiş. Kadınların sadece meme başları kalmış. Kaburgalarının başladığı ve sonlandığı yerler, eklemleri net bir şekilde seçiliyor. Skapulalar kuşkanadı halini almış*". Dr. Aretaus, intermittant ateş ve terleme ile birlikte, genel bitkinliğin de mevcut olduğuna işaret etmektedir. Roma devrinin ikinci döneminde hekimlik yapan Bergamalı Galenus, vereme az bulaşıcı bir hastalık olarak niteleyerek, ateş terleme ve hemoptizi belirtilerini sıralamaktaydı. Tedavisi içinde, perhiz ve egzersiz yapmak, seyahat etmek yeterliydi. İlaç önermemekteydi. Hastasını etki altına almak için, bugün de bazı hekimlerin söylediği gibi; "*Ne söylüyorsam onu yap. En iyisini ben bilirim*" demekteydi.

Verem hastalığına birçok isim verilmiştir. İnsanları eriterek öldürdüğü için "*Tüketim hastalığı*" anlamındaki "*Consumption*", insanları soldurarak yok ettiği için "*Beyaz Ölüm*" veya "*Beyaz Veba*" ve pek çok insanın yaşamını sonlandırdığı için de "*Ölümün Kaptanı (Captain of the Death)*" diye anılırdı. Romalılar bu hastalığı, hırıltılı nefes alıp verme ve öksürükle balgam atma anlamındaki "*Phytisis*" adını koydular. Bizim dilimizde ise "*İnce Hastalık*" en çok kullanılan tanımdır. Üç yüz milyon yıldan beri soyunu sürdüren verem mikrobi, doğada her yerde, örneğin sular, otlaklarda, çamurda, toprakta, otta bol miktarda bulunur. İnsanlarda hastalık yapması sığırların ehlileştirilmesiyle başlamıştır. Büyük baş hayvanlarla yaşamaya başlayan insanlar, hayvanların süt ve etiyle ilk kez "*Sığır tipi verem basili alan Mycobacterium Bovis*" ile karşılaşmışlardır. Önceleri bu mikrobun lenf bezlerinde ve kemiklerde yaptığı verem hastalığı görülüyordu. İnsanlara bulaşan bu tür mikrop sonradan değişerek, en çok akciğerlerde verem hastalığı yapmaya başlamıştır. İnsanlardaki bu mikrop sonradan değişerek *insan tipi Verem mikrobi (Mycobacterium humanus)* haline gelmiştir.

"Beyaz Veba" isimli kitabın yazarı Rene Debois veremin ortaya çıkmasında sadece basilin yetmediğini, kötü barınma koşulları, yetersiz beslenme, aşırı nüfus artışı, göç ve hava kirliliğinin de katkısı olduğunu yazmaktadır (4).

Verem tarihi hakkında araştırma yapanlar, Hz. İsa'nın doğumundan önceki ve sonraki asırlarda tüberkülozun belirli dalgalanmalar yaptığını ortaya çıkarmışlardır. Araştırmacılar, MO 1.500-0 yılları arasında, Nil nehri vadisinde iki büyük verem epidemisi olduğunu göstermişlerdir. Bu salgınlarda belirli bir süreç içinde hastalık en yüksek seviyeye çıkmış ve sonradan ani olarak azalmıştır. Hz. İsa'nın doğumundan sonraki 500-1.500 yılları arasında Kuzey Amerika'da; 1.000-2.000 seneleri arasında da Avrupa'da tüberküloz epidemisi belirtilmiştir. Bu tür dalgalanmaların oluşmasında, bağışıklık sistemi, sosyo-ekonomik olaylar ve hastalığın doğal seyrinin etkisi vardır. Bunlar arasında nüfus artışı, göçler, Yoksulluk ve sanayi devrimi önemli etki göstermiştir.

Tıp alanında reformist ve pozitif bilime ilk adım atan kişi olarak bilinen ve konuşmalarında Galen'in kitabını yakan Paracelsus, maden işçilerinde veremin daha yaygın olduğunu göstererek siliko-tüberkülozu tanıtmıştır.

Tüberkülozun kavite ve skar dokusuna sebep olduğunu gösteren ilk hekim olan Padua Üniversitesinden Giovanni Battista Morgagni (1682–1771), veremin bulaşıcı bir hastalık olduğuna inandığı için onlara otopsi yapmak istememiştir

Veremin en önemli belirtisinin ateş yükselmesi olduğu eski çağlardan beri biliniyordu. Beden ısısını ölçebilecek aleti bulmak 1710 yılında Alman fizikçisi Gabriel Daniel Fahrenheit'e nasip olmuştur (Bu aletle vücut ısısını ölçmek için yaklaşık 50 cm. uzunluğunda camdan yapılmış bir cihazın rektumdan sokulmasına gerek vardı (5) Napoleon' un tutsak olduğu adada ona bakmakla *yükümlü* olan Dr. Archibald Amott, ölmeden önce ateşini ölçmüş ve beden ısısının normalin altında olduğunu görünce, onda verem hastalığı olmadığına karar vermiştir.

XIX. yüzyılın başlarında, Avrupa nüfusunun %70'inin veremli olduğu biliniyordu. Manchester fabrikalarında çalışan, göçmen İrlandalıların birçoğu genç yaşta veremden ölmüşlerdir. DuBois bu duruma, "*Verem epidemisi kapitalist toplumun insafsız emek sömürüsü nedeniyle ödemek zorunda olduğu kefarettir*" demektedir (4).

Karsal alanda yaşamayı tercih eden Amerikan yerlileri, Buffalo denilen yabani sığırlardaki hastalık yapması düşük atıpk mikobakterilerin sağladığı bağışıklık sebebiyle vereme tutulmazken; beyazların Avrupa'dan getirdiği gerçek verem mikrobunu tanımadığı ya da bunlara bağışıklıkları olmadığı için kısa sürede hastalanmış ve ağır kayıplar vermişlerdir. Aynı durum, Güney Afrika ve Yeni Zelanda'da yaşayan Maoriler'in de başına gelmiştir (6). Yerli halk üzerine dışarıdan getirilen verem mikrobunun kötü etkisini, Pasifik Okyanusundaki Pitcairn adasındaki olay net olarak göstermektedir. Britanya imparatorluğunun HMS Bounty isimli gemisinin 28 Nisan 1789 günü ikinci kaptan Fletcher Christian ve arkadaşları tarafından isyanla ele geçirilerek, İngiliz yasalarının vereceği ağır cezadan kurtulmak için yanlarına aldıkları Havai'li yerli kadınlarla birlikten gözden ırak Pitcairn adasında gizlenmişlerdi. Orada Bounty'i ateş vererek dış dünya ile ilişkilerini tamamen kesmişlerdi. Önceden kimsenin yaşamadığı bu adada nüfus 1831 yılında 86'yı bulmuştur. Yıllar sonra adayı ziyaret eden, balina avcılığı yapan bir geminin Amerikalı kaptanı, adadakilerin çoğunda verem olduğunu gemi kayıtlarına geçirmiştir. Adadaki kayıtlara göre 1864–1934 yılları arasındaki 70 yıllık süreç içinde 114 kişiden 12'sinin veremden öldüğü yazılıdır

Verem hastalığının 18 ve 19. yüzyıl Avrupasının sanatçı ve yoksul kesimini kırıp geçirmesi mezarlık edebiyatı ve şairliğinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Hastalık ile zeka arasında pozitif bir ilişki varlığına inanılıyordu. Alexander Duma Fils gibi yazarlar bile kendilerinde de tüberküloz olduğunu ima etmişlerdir. Gerçekten veremli olanlar arasında ünlü

yazarlar ve müzisyenler vardı. Akciğer veremi kanamasından ölen Moliere, ünlü edebiyatçılar, Bronte (Anne, Emily ve Charlotte) ve onların iki küçük kız kardeşleri (Maria ve Elizabeth) ve ünlü üç edebiyatçı kardeşin ağabeyi üç edebiyatçı kadının yağlı boya portresini yapan erkek kardeş Branwell de sonradan veremden ölmüşlerdir (3). Anton Çekov, Franz Kaka ve Frederick Chopin, Frederick Schiller, Paganini veremden ölen ünlüler arasında yer alır. Nikiforuk, 19 yy. da veremden ölen sanatçıların listesinin Toronto şehrinin telefon rehberinden daha kalabalık olduğunu yazmaktadır. Akciğer tüberkülozundan ölenler arasında VIII. Henry'nin oğlu olan Edward VI. da vardır. Babasının ölümü üzerine 9 yaşında kral olan Edward VI, önce kızamık, ardından çiçek hastalığına tutulmuş, bunlardan kurtulmasına rağmen akciğer tüberkülozundan öldüğü otopsi ile gösterilmiştir.

Verem hastalığının salgın yaptığı yüz yıllarda tedavi yöntemleri korkunç olduğu kadar da gülünçtür. Hastalığın sebebi bilimsel olarak bilinmediği için piyasaya çıkan şarlatan hekimler, tedavi için hastalardan kan alma, müşil ilacı verme veya lavmanla fosforik asit, eter, digitalis, karbonik asit, afyon gibi ilaçlar kullanıyorlardı. İngiltere'nin Hippocrates'i olarak bilinen Thomas Sydenheim vereme at ile gezinmenin yararı olduğunu söylemekteydi (3). Şarlatan hekimlerin en ünlüleri arasında Fransız ihtilalinde değerli kimyacı Lavosier'in giyotin ile idamına karar veren Dr. Jean-Paul Marat, veremlilere kendi adıyla önerdiği solüsyonun (L'eau antipulmonaire du Docteur Marat) ki, terkinde sadece Calcium Phosphate bulunuyordu. Veremin tedavisinde taze insan kam içmenin etkili olduğu da ileri sürülmüştür. İspanya'nın Andalucia bölgesinde 8 yaşındaki bir çocuk kaçırılıp, koltuk altı bıçakla kesilmiş ve buradan akan taze kan zengin bir veremliye içirilmiştir. Orta çağ ve sonrasındaki "King's Evil" olarak bilinen lenfbezi tüberkülozu çok yaygındı. İngiltere Kralı Edward VI, Fransız Kralı Charles IX, bu hastalıktan ölmüşlerdir (3,4). Bu krallar lenfbezi tüberkülozlu hastalara el sürerek tedavi ettiklerini sanıyorlardı. İngiltere Kralı I. Edward bir ay içinde 533 hastaya el sürerek tedavi ettiğini sanıyordu. Fransız Kralı Philip Augustos, bir toplantıda 1,500 hastaya el sürmüştü. Bu yöntemle tedavi İngiltere'de II. Charles ve Queen Anne ve Macar Kralı Franz Joseph tarafından da kullanılmıştır.

XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılda veremli hastaların izolasyonu düşünülerek, bunun için dağlık yerlerde sanatoryumlar yapılmaya başlamıştır. Çoğu fakir olan hastalar için hapisane gibi evler kullanılıyordu. Zengin olanlar İsviçre'nin Davos ve St. Moritzde şehirlerinde yapılan sanatoryumları tercih ediyorlardı. Bunların sayesinde bu ülkede yeni doğmuş olan ilaç sanayi hızla gelişmişti ve onlarla birlikte bankacılık sektörü de yarıştıyordu. Verem hastalığının tanınması, sebebinin öğrenilmesi ve tedavisinde ileri adımların atılması Paris'teki Necker hastanesinde çalışanlar gibi kendisi de veremli olan Rene Laennec'in çalışmaları ile ortaya çıkmıştır. Beş yaşına öksüz kalan Laennec ve iki kardeşini Nantes şehrinde doktor olan amcası büyütülmüştür. Amca, ihtilalin en alevli

günlerinde, evin önünde kurulan giyotin'in devamlı çalışmasını yeğenlerinin görmemesi için, onları evin arkasındaki kapıdan çıkarıp okula gönderiyordu.

Laennec, Napoleon'un imparatorluk doktoru için "*Tıbbın inanmam fakat Corvisart'ta inanırım*" dediği hocanın yanında yetişti. 1813 yılında şişman bir hastayı muayene ederken, solunum seslerini iyi duyamadığı zaman, çocukluk devrinde yaptığı gibi, eline geçirdiği kalın bir kağıdı boru haline getirdikten sonra hastanın göğüs duvarına dayadığı zaman kalp ve solunum seslerini daha net duyduğunu anladı. Akciğer ve kalp seslerini daha net duymak için ilk kez stetoskop'u bulan kişi oldu.

Önce 393 sayfalık, "*Treaté de l'auscultation mediate*" isimli kitabı yazmıştır. Ardından Hippocrates'in Yunanca yazılmış kitabını tercüme etmiştir. Sonradan birlikte çalıştığı Boyle ile birlikte yaptıkları 900 otopsiyi "*Recherches su la phthisic pulmonaire*" isimli eseri yayınlamışlardır. Laennec, önceleri paroxysmal astma tanısı ile tedavi edilmişse de hastalığının re-enfeksiyon tipi tüberküloz olduğu anlaşılmış ve çalışma arkadaşları olan Boyle ve Marie Francois-Xavier gibi tüberkülozdan ölmüştür.

VEREM BASİLİNİN BULUNMASI

Tüberküloz hastalığının sebebinin, ne olduğu hakkında fikir uyuşmazlığı vardı. Bazılarına göre hastalık genetik idi, bazılarına göre kötü beslenmeden kaynaklandığına inanılıyordu... Tüberküloz hastalığının özelliklerini ilk kez Fransız askeri hekimi Jean Villemin saptamıştır. Hastalığın oluşmasına bir mikroorganizmanın varlığından uzun süredir kuşkulanıyordu. Jean, tüberkülozun bir mikroorganizma ile oluşan, *bulaştırılabilen, bir hastalık olabileceğini göstermiştir. 1765 yılında "Tüberkülozun nedeni ve özellikleri ile insandan tavşana bulaştırılması"* adındaki eserinde, deneylerinin sonuçlarını yayınladı. Tüberkülozlu balgam şırınga ederek tavşanlara ve maymunlara hastalığı bulaştırdığını bildirdi. Villemin 1768 yılında yayınladığı "*Tüberküloz üzerinde incelemeler*" adındaki yazısında bu fikrini ortaya atmıştır.

Koch'un, 1940 yılında Gottingen'deki hocası Jacop Henle'nin enfeksiyon hastalıklarında mikrobun tam izolasyonu için gerekli olduğunu ileri sürdüğü üç önemli koşuldan ilki yerine getirilmişti; diğer koşullar, hastalığa yakalanan organda mikrobun gösterilmesi, ikincisi mikrobun organdan izole edilmesi ve saf kültürde üretilmesi, böylece morfolojik ve fonksiyonel özelliklerinin anlaşılması ve saf kültürlerinin deney hayvanlarında üretilmesi ve bunlardan mikrobun elde edilmesiydi. Koch, bu ilkelere uyarak yaptığı çalışmalarla 1876'da *Bacillus anthracis*'i ve Kolera vibriyonunu bulmuştu. Tüberküloz basili ilk kez 1882 yılında Robert Koch, eşi Emmy'nin, kendisine yaş günü hediyesi olarak verdiği mikroskopla gösterdi. Aynı mikroorganizmayı vereme yakalanmış herkeste gösterdi ve sonunda "*Tüberküloz bulaşıcı, korunabilir ve iyileştirilebilir bir hastalıktır*" tezini yayınladı. Bu buluşunu, Almanya, Fransa ve İngiltere'deki tıbbi toplantılarda bilim heyetlerine sundu. Tüberkülozun sebebinin bulan Koch, onun aşısını da bulmak istedi. Bunun için, hayvan ve insanlardan elde ettiği tüberküloz kültürlerinin virülansını deney

hayvanlarında gösterdi ve sonrasında bu kültürleri yüksek ısı ile sterilize ederek, basillerin virülansını ortadan kaldırdı. Ortaya çıkan yeni solüsyona "*Koch'un Lymph'i*" veya "*Old Tuberculin*" ismi verilerek aşı olarak kullanılmaya başlamıştır. Koch ile birlikte çalışanlar, bu solüsyonla hayvanlarda ve insanlarda aşı şeklinde kullanarak eklem ve kemik tüberkülozlu 38 hastayı tedavi ettiklerini bildirdiler. Ancak sonraki deneylerde Old tuberkülünin akciğer vereminin tedavisinde aynı başarıyı göstermediği de ortaya çıktı. Koch, bulduğu tüberkülünü veremin tedavisinde kullanmayı planlıyordu.

Koch'un bilimsel şöhreti eşini boşayarak, kendisinden 32 yaş genç ve güzel öğrencisi Hedvig Freuberg ile ask hayatı yaşaması, sonra onunla evlenmesi çevresinde hoş karşılanmamıştı. Sonra kendi adlı ile anılan Enfeksiyöz Hastalıklar Enstitüsünün başına getirildi. Burada iken Afrika ve Asya'ya giderek Kolera, Tifo ve Uyku hastalığının etkenleri üzerinde çalıştı. 1905 tarihinde verem mikrobunu bulması nedeniyle Nobel ödülünü aldı. 27 Mayıs 1910 tarihinde Baden-Baden'de 67 yaşında kalp krizinden öldü.

CALMETTE VE GUERIN' İN BCG AŞISI

Fransız Albert Calmette Nice şehrinde lise öğrencisi iken 10 arkadaşı tifo'dan ölmüştü. Lise'den ayrıldıktan sonra 1881 yılında Brest'teki Deniz Tıp Koleji'ne girmiş, tabip yardımcısı olarak Hongkong ve Amoyve Formoza adasında tropikal hastalıklar üzerinde çalışmak üzere görevlendirilmiştir. Buradaki hocası Flariasis hastalığının amilini bulan Patric Manson idi. Calmette, buradan Fransız Kongo' sundaki Gabon' a, giderek uyku hastalığı ve karasu ateşi üzerinde çalışmalar yapmıştı. Buradan Fransız Newfoundland adası yakınındaki iki küçük adada, kırmızı leke humması denilen hastalık üzerinde çalışmış ve bunu yapan mikrobu bulmuştu. Buradan Paris'teki Pastör enstitüsündeki mikrobiyoloji laboratuvarının başında olan Emile Roux'un yanına gönderilmişti. Enstitüde ki başarısı üzerine Fransız hükümeti ona Saygon'da üç tane Pastör enstitüsü kurma görevini aldı Burada suçlu ve yılan zehirlenmesine karşı aşı yapılmasını yönetti Ancak yakalandığı dizanteri sebebiyle Fransa'ya dönmek zorunda kaldı. Pastör enstitüsünde Yılan zehirlenmesine karşı polivalent serum üzerinde çalıştı. Laboratuarda çalışırken işaret parmağını ısırarak yılan zehirlenmesini, kendi bulduğu serum ile tedavi etti. Fakat parmağını ucunu da kaybetmiş oldu. Calmette Uzak Doğu'daki Veba salgını üzerinde de çalışmıştı.

Calmette başarıları yüzünden Lille'de yeni açılan Pastör enstitüsünün başına tayin edildi. Burada şehir kanalının temizlenmesi işine ağırlık verdi. Maden işçilerinin ankylostomiasis tedavisini yönettikten sonra, Portekiz, Cezayir ve Yunanistan'daki veba epidemisini durdurma görevini aldı.

Birinci dünya savaşının 1914 yılında başlamasından sonra, Almanlar Kuzey Fransa'yı işgal ettiler. Calmett'in Lille de kalması emredildi, fakat eşi Almanya'ya sürgüne gönderildi. Calmette, Alman askerlerinde başlayan tifo salgını durdurma görevi verildi. Savaş bittikten sonra Calmette, Lille'deki görevini veteriner olan arkadaşı Guerin'e devrettikten sonra, Paris'teki Pastör enstitüsüne döndü. Yeni görevi

verem hastalığına karşı aşı hazırlanması idi. Calmette ve Guerin, birlikte verem aşısını bulmaya yönelik araştırmalar yapmaya başladılar. Amaçları, vereme karşı bağışıklık kazandıracak, ama ölmemiş-canlı bir mikobakterium üretmekti. Bir inekten elde ettikleri virülan bir tüberküloz mikrobunu patates, sığır safrası ve gliserinden oluşan yapay bir ortama “kültüre” ektiler. Yirmi yıl süren 230 pasajdan sonra (bir kültürden alıp, diğerine taşıyıp ekme) yaptılar ve istedikleri sonuca vardılar. Sonunda yaşamını sürdüren, ancak hastalık yapma gücünü yitiren bir bakteri elde ettiler. Bilim çevreleri, bağışıklık yapma özelliği olan bu bakteriye Bacille-Calmette-Guerin (BCG) adını verdiler.

Başarılı ilk aşı çalışması 1 Temmuz 1921’de Paris’te başladı. Paris Belediye Hastanesinde anneleri tüberkülozlu olan 600 çocuk aşılandı. Hiçbiri hastalanmayınca, aşı uygulaması hızla yayıldı. Ancak Almanya’nın Lubeck kentinde aşılanan 249 çocuktan 73’ü tüberkülozdan ölmüştü. Herkes yeniden laboratuara kapandı. Uygulamalar ve tüm kayıtlar sabırla didik didik incelendi. Sonunda, Almanya’nın Lubeck kentindeki çocuk hastanesine gönderilen BCG aşısı süşunun içine virülan verem basili karışmıştı. BCG aşısının ile Calmette ve Guerin’in hiç suçu yoktu. BCG aşısı dünyanın birçok yerinde, Avrupa ülkelerinde ABD’de yaygın olarak kullanılmış ve başarılı sonuçlar alınmıştı. Türkiye’de, zamanın Verem Savaş Genel Müdürü olan Hamdi Ayan ve ekibinin dağda, bayırda yaptığı tarama ve aşılama sonucunda, 60 milyonun üstünde PPD testi negatif kişiye BCG aşısı yapılmış ve önemli hiçbir komplikasyona rastlanmamıştı. WHO, Türkiye’de verem savaşı için çok önemli başarılı bir adım atıldığını kabul etmişti.

OSMANLI’DA TÜBERKÜLOZ

Osmanlı’da veremin etkisini, Topkapı ve Dolmabahçe Sarayında veremden hastalananlarda görüyoruz. III. Selimin gözdesi olan Safinaz isimli kadının, Kafkasya’dan göç eden bir ailenin kızı olduğunu biliyoruz. Genç kızın giderek zayıflaması, öksürük nöbetlerine tutulması ve ateşlenmesi sebebiyle saray doktorları tarafından tedavi edilmek istenmiştir. Kendisine ince hastalık teşhisi ve Gallopan ftizi teşhisi konmuştur. III. Selim’in, Safinaz’ın iyileştirilmesi için gösterdiği gayretler işe yaramamıştır.

II. Mahmut’un babası I. Abdülhamit’in Fransız uyruklu eşi, Nakşidil kadının veremden öldüğünü sanıyoruz. II. Mahmut’un ise akciğer tüberkülozundan öldüğü kesindir. Ona annelik eden, korsanlar tarafından, Akdeniz’den kaçırılan Aimee’ye sarayda Nakşidil ismi verilmişti. Nakşidil’in akciğer tüberkülozundan öldüğü kesindir. II. Mahmut’un alkolik karaciğer yetmezliği ve epilepsi nöbetleri geçirdiğini biliyoruz, ancak onun da aslında tüberkülozlu olduğu biliniyor. Annesinde ve analığında tüberküloz olması bu görüşü destekler. Onun yerine 17 yaşında tahta geçen Abdülmecit’in haremde bulunan 18 kadının yarısından fazlasında tüberküloz vardır. Bunlar, II. Abdülhamit’in annesi, Trimüjgan, Düzdüdidil, Mahitap, Nüketseza, Nesrin, Navermisal isimli kadınlar; Sultan 5. Mehmet’in annesi Gülcemal, Vahdettin’in annesi Gülütsü ve V. Murat’ın annesi Şefkefza kadın isimli kadınlardır. II. Abdülhamit’in kalfası Nakşidil’de de Gallopan ftizi vardı. Tirimüjgan’ın oğlu olan II. Abdülhamit’in uzun süre sebebi bilinmeyen ateş’ten hasta olduğu biliniyor. Abdülmecit’in en sevdiği kadın olan Gül cemal’in hastalığı için Dolmabahçe’de ki hareme getirilen Viyanalı Dr. Spitzer isimli yabancı doktor tarafından verem teşhisi konmuştur. Osmanlı’da uzun zaman Tanzimat Devrinde sadrazamlık yapan Ali Paşa’da tüberkülozdan ölmüştür.

Osmanlı’da yapılan nüfus sayımlarına göre XX. yy.da İstanbul’un nüfusu 1.2 milyon imiş. Yılda 2.800 kişinin akciğer vereminden öldüğü bildiriliyor (Bu genel ölümlerin %15.8’i, İzmir’in nüfusu 200,000 iken, 1892–1914 yılları arasında ölen 92.942 kişinin 14.700’ü veremden ölmüştür. Genel ölümlerin %15.8’inin tüberkülozdan olduğu anlaşılmaktadır.

Vereme ve kuduz hastalığına en büyük ilgiyi II. Abdülhamit göstermiştir. 1882 yılında Robert Koch verem basiliğini bulmuştu. 1885 yılında İstanbul’da balgamda boyama ile verem basili gösterilmiştir. Almanya’da 1890 yılında Tüberkülin ile veremin tedavisi denenmişti. Tüberkülin aynı yılda İstanbul’da da veremli hastaların tedavisinde kullanıldı.

İstanbul’da yayımlanan Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane Dergisinde, veremin bulaşıcı olduğu ve korunma yollarını Gazete Medicale D’Orient’te yayınladı. Veremli hastalara tükürük hokkası verilerek, sokak ve kışlarda yere tükürmek yasaklandı.

KAYNAKLAR

1. Daniel TM. Captain of the death. The story of tuberculosis. London: University Pres, 1999;1-50.
2. Haggard A. The Doctor in History. New York: Dorset Pres, 1989;332-335.
3. Nikiforuk A. Mahşerin dört atlısı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001;165-186.
4. Dormandy T. A history of Tuberculosis. The Hambledon Press: London,1999;1-50.
5. Holmes G, Holmes F, Mc Morrough J. The Death of Young King Edward VI. N Eng J Med, 2001; 345(1); 60-62.
6. Banş YI. Osmanlı Padişahlarının Yaşamlarından Kesitler, Hastalıkları ve Ölüm Sebepleri. Ankara: Bilimsel Tıp Yayinevi, 2002.
7. Oztuna Y. Osmanlıda Tıp. Büyük Osmanlı Tarihi. İstanbul: Ötügen Yayınları, 1994;8:341.
8. Barış YI, Hillerdal G. Tuberculosis in the Ottoman harem 19th century. J Med Biography 2009; 17(3): 170-173.